Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

De wegdeemsterende staat?

Hendrik VOS
Docent aan de Vakgroep Politieke wetenschappen van de Universiteit Gent
Gasthoofdredacteur van dit themanummer

De politieke wetenschap heeft zich lange tijd voornamelijk bezig gehouden met de studie van de staat. De autonome, soevereine en unitaire staat was tegelijk het kader waarbinnen politiek zich afspeelt en de basiseenheid in de internationale politiek. Voor politologen was de staat meestal het ultieme referentiepunt.

Vandaag lijkt die nationale staat terrein te hebben verloren. In de politieke wetenschap zijn er nieuwe begrippen en analysemethodes opgedoken, waarbij de traditionele staat niet meer in het centrum staat. Voor het bestuderen van de politiek is er vandaag een uiterst brede waaier aan concepten en invalshoeken. In het denken over de staat zélf is er ook heel wat veranderd en sinds een aantal jaren is het debat over de uitholling van de staat (opnieuw?) actueel.

Vele argumenten ondersteunen de wegdeemsteringsthese. Het gaat om factoren die zich voordoen op het internationale, nationale, regionale/subnationale en lokale niveau. De meeste indruk maakt de globalisering. De deterritorialisering van culturele, technologische en vooral economische processen beperkt, zo is uitvoerig beschreven, de handelingsvrijheid van de staten.

Ook de politiek globaliseert, zij het over het algemeen meer aarzelend en aan een wat langzamer tempo. Internationale en supranationale organisaties leggen regels op en staten worden geacht om zich daaraan te houden. Dit gebeurt met wisselend succes. De Europese Unie is waarschijnlijk het meest duidelijke voorbeeld van een organisatie die regels maakt die boven de nationale wetten staan: Europese regelgeving kan niet ongestraft genegeerd worden. Ook de regels van de Wereldhandelsorganisatie hebben een vrij grote afdwingbaarheid.

Tegelijk neemt binnen de staten het belang van het centrale niveau af. Lokale besturen nemen een aantal taken van de staat over. Ze zouden meer voeling hebben met de bevolking en dus beter in staat om een aantal opdrachten te vervullen dan het centrale niveau. Uiteraard zijn er daarnaast de regio's: de voorbije decennia werd gerijmeld over de 'devolution revolution': in meer en meer staten ontstond een subnationaal niveau, met volwaardige parlementen en regeringen die functies vervulden die voorheen autonoom door de nationale staat werden uitgeoefend. Geleidelijk ontwikkelen zich zelfs grensoverschrijdende regio's.

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

Maar er zijn niet enkel de schaalvergroting en de schaalverkleining die een bedreiging lijken te vormen voor de traditionele staat. Want verweven doorheen de net geschetste ontwikkelingen is er ook het fenomeen waarbij beslissingsmacht verschuift van de publieke naar de private of semi-publieke sector. In de meest uiteenlopende sectoren, van sociaal beleid tot veiligheidsbeleid, voeren private of semi-publieke actoren taken en opdrachten uit die voorheen staatsmaterie of tenminste publieke aangelegenheden waren. De macht van belangrijke economische spelers in een geglobaliseerde wereld is misschien niet concreet meetbaar, maar wel latent en manifest aanwezig.

Anders gezegd, diverse fenomenen dragen ertoe bij dat de traditionele staat aan macht en invloed lijkt te verliezen. Het Dertiende Politologisch Congres boog zich op 3 december 2004 over deze thematiek, waarbij vanuit verschillende invalshoeken de impact van de hoger geschetste fenomenen op de positie van de staat werd onderzocht.

Harmen Binnema en Noël Vergunst bestuderen de veranderingen waaraan de nationale staat onderhevig is nog vrij algemeen, maar leggen een sterke klemtoon op de rol die de Europese Unie in dit verhaal speelt. De fundamentele vraag naar de gevolgen van deze transformaties voor de legitimiteit van het bestuur komt ook aan bod in deze bijdrage.

Koenraad De Ceuninck, Carl Devos, e.a. maken een meer concrete studie, met de 'Vlaamse staat' als onderwerp. Ze merken op dat de devolutiebewegingen van de voorbije decennia ertoe geleid hebben dat bevoegdheden van niveau verschoven, maar dat er aan deze verticale beweging ook (onder)grenzen zijn. Bovendien leidt het verschuiven van bevoegdheden in een meerlagige structuur niet tot het verdampen van deze bevoegdheden.

Elodie Fabre, Bart Maddens, e.a. onderzoeken of de decentralisatie van bevoegdheden in Spanje en het Verenigd Koninkrijk ook leidt tot de ontmanteling van nationale politieke partijen, die immers in diverse regio's geconfronteerd worden met regionalistische partijen.

Met de bijdrage van Peter Bursens klimmen we een trede hoger in de verticale dimensie: er wordt aan de hand van twee cases bestudeerd of er in België een weg loopt van het regionale niveau naar Europa, dan wel of deze weg door de centrale overheid wordt afgesneden. Het antwoord is genuanceerd en slechts een combinatie van uiteenlopende theoretische modellen kan de complexe praktijk vatten.

De aanwezigheid van regionale overheden in Brussel wordt bestudeerd door Michel Huysseune en Theo Jans. Op basis van een uitgebreide bevraging van regionale informatiekantoren stellen ze vast dat regio's via deze kantoren invloed willen uitoefenen op het Europees beleid in diverse domeinen.

Al deze bijdragen besteden voornamelijk aandacht aan de verticale dimensie van de wegdeemsteringsthese: bevoegdheden die vroeger op het niveau van de staten

Dit artikel uit Res Publica is gepubliceerd door Boom bestuurskunde en is bestemd voor anonieme bezoeker

werden uitgeoefend, verhuizen van niveau. Dit leidt tot complexe verbanden en wisselwerkingen tussen de bevoegdheidslagen. Belangrijke politieke actoren (zoals partijen) reageren op uiteenlopende manieren op dit verschijnsel. De meeste bijdragen wijzen erop dat de traditionele natiestaat wel onder druk komt te staan, maar daarmee niet noodzakelijk verdwijnt. Het verschuiven van bevoegdheden leidt er al helemaal niet toe dat de rol van de 'overheid' ook per definitie raakt uitgespeeld. De transformaties die zich voordoen maken de studie ervan wel ingewikkelder.

Sommige bijdragen wijzen daarnaast zijdelings op de horizontale dimensie: functies die vroeger door de staat werden uitgeoefend verschuiven naar private spelers, en dan vooral de markt. Het uitoefenen van politieke controle op bepaalde processen wordt daardoor heel wat moeilijker.

Dries Lesage, Jan Orbie, e.a. gaan in hun bijdrage nog een trap hoger op de verticale ladder, en zij brengen tegelijk ook deze horizontale dimensie in beeld: ze bekijken hoe de macht van de staat evolueerde in de naoorlogse periode, ten gevolge van een wijzigende internationale politieke en economische structuur. Na een tijdvak waarin de primauteit van de staat centraal stond, kenmerkt de periode van 1980 tot vandaag zich door een terugtrekken van de staat, ten voordele van de markt. Recent zijn er evenwel tekenen die erop wijzen dat de staat dan toch niet helemaal ten grave wordt gedragen: het besef groeit dat nieuwe uitdagingen een meer actieve overheid vereisen. Het kan gaan om vormen van internationaal bestuur, maar ook de traditionele staat zou als organisatievorm opnieuw een aantal functies kunnen opnemen.

Deze bundel verzamelt verschillende facetten van het debat over de wegdeemsterende staat. Het is evenwel duidelijk dat het debat niet voorbij is. Het zal de politieke wetenschap in Vlaanderen, in al zijn dimensies, zonder enige twijfel nog lang blijven bezighouden.